

Postsocialismus mezi krizí a euforií

*Konference CineMedia — Cinema and Visual Culture in Post-Communist Europe:
From Crisis to Euphoria and Back Again, Kluž, 27. až 28. května 2016*

V rumunské Kluži se letos v květnu uskutečnily hned dvě konference oboru filmových studií. První z nich byla organizována rumunskou Univerzitou Babeș-Bolyai, proběhla již potřetí a zaměřila se na téma kinematografie postsocialistických zemí. Druhou konferenci, konanou již posedmnácté, organizovala soukromá maďarská univerzita Sapientia (v Transylvánii žije početná maďarská menšina). Tato konference se tradičně soustřeďuje na téma intermedialita a letos proběhla formou workshopu k připravované publikaci o intermedialitě ve středo a východoevropském kontextu. Z programů obou konferencí je zřejmé, že fungují z velké části v národnostních kontextech, neboť na první konferenci převažovali autoři z rumunských univerzit a Rumuni působící v současnosti na zahraničních univerzitách, na druhé pak převažovali Maďaři z rumunských, maďarských a západních univerzit. To na jednu stranu může limitovat spektrum perspektiv a mezinárodní charakter diskuzí. Na druhou stranu jsou organizátoři — a zde se již mohu vyjadřovat pouze ke konferenci CineMedia, jíž jsem se účastnil — maximálně pozorní a pohostinní vůči všem účastníkům a vzniká zde velice přátelská atmosféra stimulující intenzivní, podrobné a kritické diskuze, které velké mezinárodní konference typu NECS a SCMS obvykle postrádají.

Téma letošní konference — kolísání mezi krizí a euforií — se objevovalo v příspěvcích v různých aspektech, od reprezentace postsocialistických společností v jednotlivých filmech a národních kinematografiích přes stav post-socialistického filmového průmyslu a kultury až po krizi role filmové kritiky a euforii z demokratizujícího se kritického diskursu o filmech, umožněného rozmachem blogů a sociálních sítí. Převažovalo nicméně zaměření na analýzu filmů a reprezentace společenských jevů v postsocialistických zemích. Elżbieta Durysová se v příspěvku „Reception of Polish Cinema of National Remembrance: The Case of AFTERMATH” zaměřila na roli historické paměti v konstrukci polské identity. Hlavní pozornost věnovala recepci filmu DOZVUKY (POKŁOSIE), který tematizuje polský antisemitismus a pogrom v Jedwabném a vyvolal silně polarizovanou reakci recenzentů a intelektuálů. Claudiu Turcuș v příspěvku „Can the East Speak? Self-Colonizing Imagery in Eastern European Postcommunist Cinema” analyzoval vybrané rumunské, maďarské, slovenské a polské filmy z perspektivy postkoloniální teorie ve snaze zodpovědět otázku, nakolik se středo a východoevropské filmy snaží vyjít vstříc očekávání západního pohledu. Judit Pieldnerová se následně ve studii „Cultural Memory, Intermediality and Transculturality in

Radu Jude's *AFERIM!*“ zaměřila na defetizaci tradiční ikonografie rumunské historie ve filmu *AFERIM!*, který začíná ve filmovědném diskursu o rumunském filmu nahrazovat dlouhodobý a (možná až přehnaně) intenzivní analytický zájem o 4 MĚSÍCE, 3 TÝDNY, 2 DNY.

Následující panel se odklonil od analýzy filmů směrem k analýzám produkce a uvádění uměleckých děl. Můj příspěvek „Alone Together: Cinema-going Trends in an Integrating Europe from 2004 to 2014“ zkoumal vývoj návštěvnosti kin v evropských zemích v kontextu evropské integrace, kulturně-historických tradic a šíření postmateriální hodnotové orientace v postsocialistických zemích po roce 1989. Mara Rațiuová se ze sociologické perspektivy zaměřila na institucionální fragmentarizaci a konflikty mezi rumunskými institucemi a tvůrci působícími v oblasti vizuálních umění, k nimž v současnosti dochází vlivem ne příliš šťastných změn uskutečněných v 90. letech. Péter Virginás se v příspěvku „Networks Alive: Film Festival Politics and Spectatorship“ pokusil situovat fenomén filmových festivalů do filozofického kontextu.

Odpolední program začal první zvanou přednáškou Constantina Pârulescu s názvem „Visions of Europe in Early Post-Socialist Film“. Pârulescu provokativně zpochybnil smysluplnost používání pojmu „cinema of transition“ v kontextu postsocialistických kinematografií a na vybraných příkladech demonstroval, že filmy rané postsocialistické éry obsahovaly obrazy kulturní hybridizace a transnacionálního sebepojetí. Bylo by tedy podle něj přesnější mluvit o „cinema of Europeanization“ než o „cinema of transition“.

Následující panel zahájila Andrea Virginášová příspěvkem „Mobile Female Characters and Their Female Creators in Contemporary Hungarian-Romanian-German Co-productions“, zaměřeným na sociální a geografickou mobilitu ženských postav v šesti současných maďarských koprodukčních filmech. Studie zajímavým způsobem propojila analýzu děl samotných s hloubkovými rozhovory s maďarskými, respektive

transylvánskými umělkyněmi (herečkou, režisérkou, střihačkou a architektkou). Misha Nedeljkovich se zaměřil v prezentaci s názvem „Dark Passion in Contemporary Balkan Cinema“ na reprezentaci balkánského kulturního fenoménu „temné vášně“ v současné balkánské kinematografii. Liviu Lutas se ve studii „Minimalism in Romanian New Wave Cinema: The Example of Cristi Puiu“ soustředil na minimalismus, tedy standardní téma spojované s rumunskou novou vlnou, a situoval ho například do kontextu dánského manifestu Dogma 95. Upozornil také na aspekty, kterými Puiovy filmy minimalistický styl narušují. Daniel Iftene analyzoval v příspěvku „Ghosts of the Future. Suspicion, Anxiety and Dread in Romanian Cinema of the '90s“ obavy a beznaděj přítomné v rumunských filmech natočených v raných letech po pádu Ceaușescova režimu.

Druhý den konference zahájila Margareta Ingrid Christianová příspěvkem „The Visuality of the Immaterial in Christian Petzold's YELLA (2007)“. Na pozadí analýzy konkrétního filmu o finanční rekonstrukci postsocialistické části Německa se zamýšlela nad otázkou, jak lze prostřednictvím filmu vyjádřit něco natolik nehmotného a smysly obtížně vnímatelného, jako je oběh financí. Corina Ileaová následně v příspěvku „Imagined Memories: An Unaccomplished History“ zpochybnila možnost získat přístup k minulosti a paměti prostřednictvím umělecké produkce na příkladu filmu AUDITIONS FOR A REVOLUTION. První odpolední panel tematicky cílil na postavení migrantů z východoevropských zemí na Západ a jejich reprezentaci ve filmu: Christina Stojanova vystoupila s příspěvkem „On the Edges of Paradise: Migrants in Post-communist Cinema“, Miklos Saghy s příspěvkem „Go West! — Travels from East to West in Hungarian Movies after the Communist Era“ a Cristina Șandruová s „Watching the New 'Subaltern' in Britain: the East-Central European Migrant and Its Filmic Avatars“. Poté následovala druhá zvaná přednáška, které se ujala Ewa Mazierska. Ta se zamyslela

nad relevancí postkoloniální teorie pro analýzu kinematografií východní Evropy. Prvním typem kolonialismu v tomto prostoru je ruský kolonialismus v období před pádem Berlínské zdi, který se dle autorky projevoval politickou hegemonií, ale nikoliv kulturní dominancí. Druhým kolonialismem je pak kolonialismus západní, který situoval obyvatele východního bloku do rozmanitějších pozic ve vztahu k Západu.

Poslední panel zahájili Alex Cistelean („The Place of Criticism in Realism. On the Social Dimension in the Romanian New Wave Cinema“) a Radu Toderici („Romanian Realism before the New Wave: What Was Wrong with the Miserabilist Cinema of the '90s?“) analýzou realismu v rumunských filmech po roce 1989. Irina Trocanová se v závěru konference zaměřila na proměny v oblasti filmové kritiky po přesunu odborného psaní o filmu do online sféry.

Jak již bylo řečeno, mezinárodní účast na konferenci zatím není příliš rozsáhlá, což definuje jak okruh prezentovaných témat, tak charakter diskuzí (nikoliv výhradně v negativním smyslu). Může to být způsobeno i určitými předsudky o Rumunsku, a to nejen týkajícími se vědy. Tyto předsudky jsou však v mnoha případech neopodstatněné a všude — na konferenci i jinde v Kluži — u mne převažoval pocit, že jsem opravdu vítaným hostem. V oblasti vědy bylo na kvalitně zorganizované konferenci CineMedia možné zažít opravdu intenzivní debaty a získat hodnotnou zpětnou vazbu k vlastní práci. Kluž samotná je pak rozkvétající město s příjemnými kavárnami a restauracemi a, v neposlední řadě, Transylvánským filmovým festivalem, který se každoročně koná právě v době konference a příjemně zpestřuje akademické debaty o filmech.

Jan Hanzlík